

Fecr Yayınları: 517

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ULÛHİYYET

Dr. Fikrullah ÇAKMAK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Nisan 2022

ISBN: 978-625-8005-66-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE
ULÛHİYYET

Dr. Fikrullah ÇAKMAK

Ankara 2022

Fikrullah ÇAKMAK

1979 yılında Erzurum’da doğdu. 2001 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinden mezun oldu. 2007 yılında “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Kader Kavramı” isimli Yüksek Lisans çalışmasını tamamladı. 2018 yılında “Hz. Peygamber Dönemi İtikadi Yapı ve Temelleri (Ulûhiyyet)” isimli teziyle doktor oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam Hatiplik ve vaizlik görevlerinde bulunan akmak, 2019 yılından itibaren Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	7
ÖN SÖZ-----	9

GİRİŞ

İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNUN DİNİ YAPISI VE İNANÇ GRUPLARI -----	13
I. CAHİLİYYE ADLANDIRMASI ve GENEL DİNİ YAPI-----	14
II. DİNİ GRUPLAR -----	22
A. Haniflik -----	22
B. Yahudilik; Bölgedeki Durumu ve Etkileri-----	29
1. Kur'an'ın Yahudilere Yönelik Tenkitleri-----	33
C. Hristiyanlık; Bölgedeki Durumu ve Etkileri-----	38
1. Kur'an'ın Hristiyanlara Yönelik Tenkitleri-----	40
D. Sabiilik -----	44
E. Dehşet / Zındıklık -----	48
F. Ruhçuluk / Animizm -----	50
G. Şirk ve Putperestlik-----	51
1. Putperestliğin Bölgeye Gelişi ve Yayılışı-----	53
2. Câhiliye'de Putlar-----	56

BİRİNCİ BÖLÜM

ALLAH İNANCI VE TEVHİD -----	61
1.1. İSLAM'DA ALLAH İNANCI-----	61
1.1.1. Allah'ın Zatı -----	61
1.1.2. İlahi İsim ve Sıfatlar -----	66
1.1.2.1. Hayat-----	78
1.1.2.2. İlim -----	80
1.1.2.3. Kudret-----	86
1.1.3. İlahi Fiiller-----	90
1.1.3.1. Yaratma ve Tedbir -----	91

1.1.3.2. Dileme ve Takdir-----	104
1.2. ŞİRKİN İMHASI -----	121
1.3. TEVHİDİN İNŞASI -----	131
1.3.1. Tevhidin Delillendirilmesi -----	132
1.3.2. Tevhidin Alanları -----	141
1.3.2.1. Ulûhiyyet Tevhidi -----	142
1.3.2.2. Rububiyet Tevhidi -----	160
1.3.2.3. Ubudiyet Tevhidi -----	170
1.3.3. Tevhidin Psikolojik ve Sosyal Boyutu-----	176

İKİNCİ BÖLÜM

ALLAH İNSAN İLİŞKİSİ -----	183
2.1. ONTOLOJİK İLİŞKİ -----	185
2.1.1. Yetkin İlah Anlayışı -----	187
2.1.2. Sorumlu İnsan ve Yaşam Bilinci-----	191
2.1.3. Ölüm ve Ahiret Bilinci -----	199
2.2. AHLAKİ İLİŞKİ-----	205
2.2.1. Müminlerle İlişki-----	208
2.2.1.1. İmtihan-----	209
2.2.1.2. Hidayet-----	216
2.2.1.3. Sevgi / Rıza -----	219
2.2.1.4. Merhamet -----	222
2.2.1.5. Dostluk-----	229
2.2.1.6. Dua -----	233
2.2.2. İnkârcılarla İlişki -----	236
2.2.2.1. İmtihan-----	236
2.2.2.2. Merhamet -----	247
2.2.2.3. Lanet, Öfke, İntikam -----	256
2.2.2.4. Helak / Ceza-----	260
2.2.2.5. Dalalet-----	268
2.3. BİLİŞSEL İLİŞKİ-----	273
SONUÇ-----	279
KAYNAKÇA -----	283

KISALTMALAR

B.	: Bin (oğul / oğlu)
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Haz.	: Hazırlayan
I/1	: Cilt sayfa numarası
Md.	: Maddesi
Ö.	: Ölümü
S.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
Ss.	: Sayfa sayısı
Tsz.	: Tarihsiz
Ve diğ.	: Ve diğerleri

ÖN SÖZ

İtikadi konular çerçevesinde nasları anlama uğraşı İslam düşüncesinin temel problemlerinden biridir. Ancak bu sorun yeni olmayıp Hz. Peygamberden sonra sahabeyle birlikte var olan kadim bir tartışmadır. Her fikrî yapı kendi mütalaalarını Kur'ân ve sünnetle delillendirmeye ve doğrulamaya çalışmıştır. Bu durum vahiy merkezli olmayan ancak vahiyle delilendirilen yorumlamaya sebep olmuştur. Halbuki Hz. Peygamber dönemi incelendiğinde vahyin merkeze alındığı ve bu vahiyle şekillenen bir düşüncenin olduğu görülür. Fakat sonraları fetihlerle birlikte farklı inanç gruplarının İslam'la tanışması ve birtakım doktrinel problemlerini İslam düşüncesine taşımaları, özellikle de Hristiyanlık, Yahudilik ve diğer inançlarla etkileşim vahiy merkezli düşünceden birtakım sapmaları beraberinde getirmiştir. Hilafet tartışmaları ile birlikte İslam toplumunda meydana gelen ayrılık hareketleri de bu sapmaya ön ayak olmuştur. Bunların sonucu olarak İslam düşüncesi kendine ait olmayan bazı problemleri birtakım ekollerle birlikte tartışmaya başlamıştır. Sonraki tartışmalarla şekillenen kelam ve onunla ilintili oluşan itikadi anlayış ister istemez ayet ve hadislerin yorumlanmasını kendi bağlamının dışına çıkarmıştır. Her görüş sahibi zihnindeki tartışmaya delil sunabilmek amacıyla nasları, bağlamından kopararak veya o dönemin toplumunun anlayış tarzından uzak olarak yorumlayabilmiştir. Vahyin ve vahyin şekillendirdiği itikadın doğru bir şekilde anlaşılması, bu vahiyle ilk muhatab olan insanın vahyi anlayış biçimini kavramakla ve yine bu insanın önceki inanç yapısını bilmekle mümkün olur. Çünkü vahiy,

evvelinden ahirine kadar muhatap olduğu toplumun fikri alt-yapısı ile şekillenmektedir.

Bunun yanında vahyin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiş olan Câhiliye toplumunun inanç yapısının bilinmesi Kur'ân'ın anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Kısacası vahye muhatap olan toplumun inanç yapısının İslam'ın sundukları ile olan benzerlik ya da farklılıklarının belirlenmesi vahyin anlaşılmasında önem arz etmektedir.

İslam inancının hem konu hem de tarihsel olarak en önemli alanı ulûhiyyettir. İslam düşüncesinde Allah'ın isimleri ve sıfatları, kısacası ulûhiyyet inancı farklı ilişkiler çerçevesinde tartışılmıştır. Ontolojik ve tevhid temelli yapılan tartışmalarda ilahi irade, kudret, yaratma gibi vasıflar ön plana çıkarılmıştır. Allah'ın kendini tanıtırken insanla ve kâinatla girmiş olduğu ilişki gözardı edilmiş, varlığın temelindeki hakikat olarak Allah algılanırken insan yok sayılabilmektedir. Bu da salt güçle donanmış, ahlaki yönü ötelenmiş, kelami tartışmalar neticesinde iyice karmaşık hale getirilmiş bir tanrı anlayışını doğurmuştur. Dolayısıyla Allah inancı yaşamın yönünü belirleyen ilkeler olmaktan çıkmıştır. Kelami tartışmalar içerisinde ortaya konulan isim ve sıfatlar Allah'ı tanıtmakta yetersiz kalmıştır. Buna bağlı olarak insanın böyle bir Allah'la ilişkisi de sağlam bir zemine oturmamıştır.

İslam düşünce tarihinde dâhili ve harici etkenlerle ortaya çıkan problemlerin çözümüne yönelik ortaya konan çabanın önemi ve değeri elbetteki yadsınamaz. Bizim bu çalışmadaki amacımız bu çabaları yoksaymak ya da basitleştirmek değildir. Ancak Kuran'ın içermiş olduğu kapsayıcı ulûhiyyet anlayışının doğru anlaşılması, dönemsel meselelerin etkisi ve gölgelesinde bırakılmaması, evrenselliğinin sağlanması açısından son derece önemlidir. Kur'ân'a bir kelam, fıkıh, tasav-

vuf kitabı olarak bakılmaması gerekir. Ayetlerin bu ilimlerin ya da ekollerin düşüncelerini ya da ideolojilerini doğrulamak için inmediğini farketmek ve farkettilerebilmek zaruridir.

Çalışmamızı itikadi konuların temeli olan ve Kur'ân ayetlerinin büyük bir bölümünü kapsayan Ulûhiyyet inancı oluşturmaktadır. Ulûhiyyet inancıyla ilgili ayetleri bağlamında ve dönemin muhataplarının anlayışı temelinde incelemeye ve anlamlandırmaya çalışacağız. Bunu yaparken de konuyla ilgili ayetleri imkân dahilinde tasnif edeceğiz. Tasnifimiz tevhid ve Allah-insan ilişkisi temelinde yapılacaktır. Ayetler İslam düşüncesinde sonraki süreçte oluşan tartışmalardan mümkün olduğunca bağımsız olarak düşünölmeye çalışılacaktır. Dönemin insanının anlayışı ve ayetlerin vermek istediğı asıl vurgular ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır. Bunun sonucu olarak Kur'ân'ın insanlara tanıtmaya çalıştığı Allah inancının tartışmalardan uzak nasıl anlaşılması gerektiğı belirtilecektir.

Çalışmamızın hedeflediğimiz amaca katkıda bulunmasının ümid ederken bu konuyu bana öneren, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Sinan ÖGE'ye şükranlarımı arz ederim.

Fikrullah ÇAKMAK

Erzurum / 2018